

Marija Jagić
Daniela Jagić

ULOGA ŽENE U VOJNOJ SLUŽBI (STVARNOST ILI IMAGINACIJA)

1. UVOD (NATO ODBOR)

Aktualna tema današnjeg vremena je svakako položaja žene u socijalnom okruženju. Ravnopravnost spolova jedno je od načela modernog demokratskog društva, a ogledalo razvoja demokracije društva ujedno predstavlja i status žene u svim strukturama društvene zajednice pa tako i u oružanim snagama. U organizaciji i radu NATO saveza jedne države važno mjesto zauzima i područje kojemu je primarni interes uloga žene u oružanim snagama. Danas u zapovjedništvu NATO-a u Bruxellesu, postoji i poseban ured Odbora za žene u NATO snagama. Poznata je činjenica da je još daleke 1961. godine u Kopenhagenu održana prva NATO konferencija žena, viših časnica u savezničkim snagama (Danska, Norveška, Nizozemska, Velika Britanija i SAD) pod pokroviteljstvom Danske atlantske asocijacije, a kojoj je glavna problematika bila vezana uz pitanja statusa, organizacije, uvjeta zapošljavanja, razvoja karijere i mogućnosti žena u savezničkim oružanim snagama. Petnaest godina kasnije, točnije 19. srpnja 1976. godine, NATO-ov vojni odbor formalno postaje Odbor za žene u NATO snagama (CWINF-Committee of Women in the North Atlantic Treaty Organization Forces). Tako je tijekom godina, uloga i potencijal žena u oružanim snagama dobio na važnosti u političko-vojnom miljeu, a glavni cilj Odbora je promocija i razvijanje najučinkovitijeg angažiranja žena u odori i razvoju njihove karijere. Nadalje, usavršavanje i razvoj osiguravaju da žene u odori budu potpuno prihvaćene, profesionalno priznate, poticane i s mogućnošću razvoja, kako osobnog tako i profesionalnog, te zaštita jednakog (ravnopravnog) tretmana.

Status i uloga žene se razlikuju u pojedinim nacionalnim oružanim snagama. Ta je razlika bila izraženija prijašnjih godina, no u novije vrijeme u svim vojskama svijeta raste broj žena, kao i broj vojnih mjesta na koje se žene raspoređuju. U tome prednjače vojska SAD-a i Kanade, ali i drugih država, u kojima žene imaju jednaka prava i dužnosti kao i njihove muške kolege. Čak i u zemljama u kojima je dugo vladala tradicija podređene uloge žene u društvu, stvari se mijenjaju tako da su, primjerice, u Jordanu žene i instruktori borilačkih vještina u oružanim snagama.

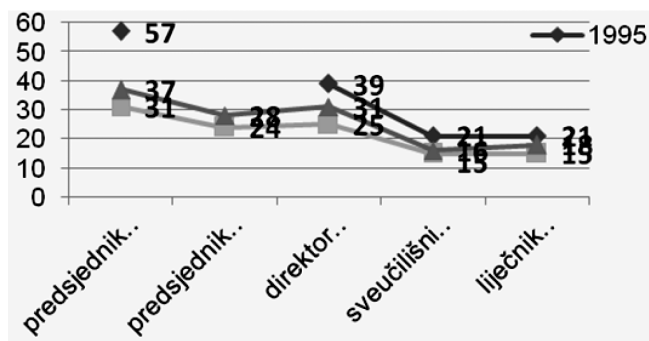
OS RH jedan su od dobrih primjera modernog pristupa u ulozi žene u odori. Primjeri su brojni, a jedan od njih je i činjenica da su i u prvom naraštaju izobrazbe

vojnih pilota žene ravnopravno, sukladno rezultatima selekcije i klasifikacije, postale kadeti i uspješno završile školovanje. Za vrijeme Domovinskog rata žene su sudjelovale s otprilike 4,5% u ukupnom broju branitelja. Kao pripadnice OS RH obnašale su dužnosti u gardijskim postrojbama, pješačkim postrojbama, vojnoj policiji, postrojbama veze, postrojbama specijalne namjene, izvidničkim postrojbama, topništvu, inženjeriji, sanitetu, mornarici, zrakoplovstvu, obučnim središtima i dr., dakle u širokom spektru poslova i zadaća. MORH je unatrag nekoliko godina osnovao i Odbor za ravnopravnost spolova pri kadrovskom savjetu Ministarstva, tako da se na tom planu i u našoj državi događaju hvalevrijedni pomaci.

2. UTJECAJ ŽENE NA PROCES DONOŠENJA ODLUKA U RH

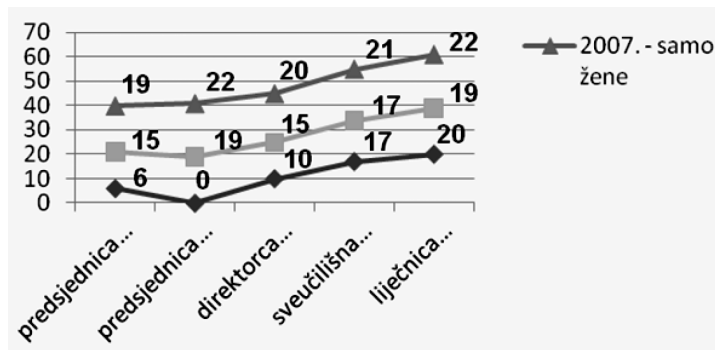
Poznato je da politička participacija žena nije zadovoljavajuća, iako bilježi tendenciju stalnog postupnog rasta. Od prvih višestranačkih izbora 1990. godine pa do danas broj žena u parlamentu znatno je povećan, iznoseći trenutno oko 21%. Uzrok je politička prepoznatljivost značaja ovog problema odnosno razvoj političkih taktika i strategija od strane državnih tijela, političkih stranaka i nevladinog sektora. Neka istraživanja javnog mnijenja također bilježe svijest o nedostatnosti žena u politici i drugim sferama, te je izražen visok stupanj spremnosti glasovanja za ženske kandidate. Zaposlenost žene ostaje ključ ekonomske autonomije i veće ravnopravnosti između žena i muškaraca, društva u potpunosti. Pristup položaju žena na tržištu rada, posebice s obzirom na njihove teškoće pri zapošljavanju i nižim plaćama, zahtijeva višestruki pristup. Hrvatska se slaže s ocjenom da koherentna politika treba sjediniti makroekonomski pristup s politikom zapošljavanja, socijalnom zaštitom i problemima skrbi. Ako govorimo o stupnju nezaposlenosti, onda unutar ukupnog broja nezaposlenih osoba u RH, žene čine gotovo 60%. Ukoliko se s ciljem Lisabonske deklaracije (Enloe, 2000.) o stopi zaposlenosti žena od 60% namjerava postići do 2010. godine, potrebno je još mnogo toga učiniti.

Provedena su i neka istraživanja u populaciji građana RH na temu povjerenja spolova na određenim radnim mjestima (predsjednik države, predsjednik političke stranke, direktor velikog poduzeća, sveučilišni profesor, liječnik-specijalist...) ili im je bio važan spol u odabiru. Preferiranje muškaraca na istaknutim položajima/radnim mjestima više nije toliko istaknuto kao 1995. godine, ali još uvijek nije ni zanemarivo (Grafikon 1.). Uspoređujući rezultate svih ispitanika s ispitanicima muškog spola, uočava se tendencija češćeg biranja muškog spola od strane muškaraca na svim ispitivanim položajima, osim za sveučilišnog profesora i liječnika specijalista.

Grafikon 1. Veće povjerenje u muškarca (%)

Prema dobivenim podacima navedenog istraživanja preferiranje žena je u laganom porastu (Grafikon 2.). Najveći porast je u iskazivanju povjerenja prema ženama na funkciji predsjednice države, iako je to još uvijek dvostruko manje od preferiranja muškarca na istoj funkciji. Kod žena je uočeno češće biranje pripadnica istog spola na svim položajima, iako je to biranje znatno rjeđe od biranja muških predstavnika od strane muškaraca.

Grafikon 2. Veće povjerenje u ženu (%)

3. NEKA MEĐUNARODNA ISKUSTVA (STVARNOST ILI IMAGINACIJA)

S vremenom, žene su postigle u nekim sferama formalnu ravnopravnost i time se izmijenio kontekst spolnih podjela rada i moći, ali se nije dokinuo. No, to ne znači da u povijesti nije bilo shvaćanja i predodžbi žena kao ratnica – od amazonki do američkih časnica u Zaljevskom ratu. Freud smatra da su agresija i seks dva

čovjekova nagona koji se na bilo koji način obuzdavaju i reguliraju u svim ljudskim segmentima neutralizirane borbe za očuvanje ili promjenu određenih društvenih hijerarhija ili za osiguranje pristupa teritoriju ili možda zajedno s drugim načinima rješavanja raznih sukoba, dio rutiniziranih društvenih repertoara u cijeloj ljudskoj domeni. U zapadnjačkoj kolektivnoj svijesti stoljećima su postojali mitski ili povijesni likovi žena koje su vodile bitke, poput Boadiceje ili Ivane Orleanske. Međutim, kao i u slučaju amazonki, njihova glavna funkcija obično nije bila ratna junakinja kao muškarci, već ih prikazati kao neprirodne, premda romantične žene (osim ako ih nisu proglasili vješticama, dakako). Tako žene često postaju simbolički nositelji modernosti.

Žene u vojsku SAD-a bivaju ohrabrivane na masovnijem ulazak u vojsku upravo kada vojna obveza biva ukinuta i kada se vojska potpuno profesionalizira. U tom primjeru žene često nisu toliko simboli društvene politike koliko najmanje “nepoželjna ljudska zaliha rezervne armije rada”. Drugim riječima, svrha novačenja žena u vojsku nije bilo jačanje njihova građanskog statusa već pretvaranje vojne službe iz građanske dužnosti u “posao”. U ne tako davnoj prošlosti, američki generali su bili u velikom protivljenju uključivanja žena u (do tad isključivo muške) borbene zadatke, obrazlažući da će se time razbiti “muška povezanost”. Nisu sve vojske uključivale žene na isti način. Primjerice, 1980. godine u Zapadnoj Njemačkoj je samo 50 vojnih časnica bilo službeno u sastavu vojske, a sve činovnice u službama vezanim za vojsku bile su civili (Enloe, 2000.). Drugim riječima, uloga žena u vojsci može biti tek nusproizvod neke birokratske ili ideološke redefinicije granica oružanih snaga.

U Izraelu gdje žene redovito služe vojni rok kao vojni obveznici, ženski se korpus naziva po svojim inicijalima što je prevedeno s hebrejskog znači “šarm”. Naime, sudjelovanje žena u vojsci ima i dobre ekonomske učinke na opći položaj žena u svijetu što je vojska u mnogim zemljama jedan od najvećih poslodavaca muškog spola, a ekvivalentan program javnih pitanja o zapošljavanju žena drastično bi smanjio broj nezaposlenih žena. Doista, žene koje su se borile u gerili stekle su u nekim postrevolucionarnim društvima, poput Afrike, znatan društveni i politički autoritet. Međutim, za razliku od muških političkih lidera gotovo nijedna žena kao nacionalni politički lider nije svoj položaj postigla na osnovi služenja u vojsci. Neke od njih, poput Golde Meir, Margaret Tacher i Indire Ghandi, stekle su reputaciju “jedinih muških u vladi” i provodile mačističku politiku.

4. MORFOLOŠKE RAZLIKE MEĐU SPOLOVIMA

U prilog nastalim tezama ovog rada idu i morfološke razlike koje nisu zanemarive, a pružaju uvid u očite razlike koje u nekim važnim situacijama mogu biti od presudnog karaktera. Stoga ih ne treba izbjegavati i činiti ih neutralnima, već

suprotno, potrebno ih je što bolje razumjeti i respektirati, posebice u pravovaljanom i uspješnom planiranju i programiranju pripreme svih vrsta i struktura.

Na raznim nizovima zadataka iz testova koji ispituju različite kognitivne sposobnosti (zadaci perceptivne brzine, mentalne rotacije objekata u prostoru, određivanja lokacije objekata u prostoru, vizualizacije, verbalne fluentnosti, fine motorne koordinacije, računanja, matematičkog rezoniranja i sl.) dobivaju se značajne spolne razlike – glavne spolne razlike u kognitivnom funkcioniranju se očituju kroz razlike u pojedinim intelektualnim sposobnostima, a ne kroz razlike u inteligenciji općenito (Kimura, 2002.). Spolne razlike u načinima rješavanja problema su pronađene u velikom broju istraživanja i u različitim kulturama. Pravilo je što je preklapanje rezultata muškaraca i žena veće, to su razlike između skupina manje. Predviđanje nečijeg rezultata na određenom testu samo na osnovi spola je nepouzđano. Razlike obuhvaćaju (prema Kimura, 2002.):

1. *Spacijalne (prostorne) sposobnosti – vizuospacijalna kognicija* - spolne razlike na testovima (papir-olovka), mentalne rotacije složenih likova su najjače (muškarci postižu značajno bolje rezultate); potpuno različit prostorni zadatak u kojem su žene, u prosjeku bolje, je zadatak pronalaznja koji su predmeti zamijenili mjesta (iz pamćenja) – žene češće od muškaraca koriste «ključeve» u navigaciji (upadljiv predmet ili prirodnu značajku u nekom kraju), dok muškarci češće koriste geometrijske ključeve.
2. *Matematičke sposobnosti*: školske ocjene na testovima iz matematike ne upućuju na spolne razlike, odnosno djevojčice pokazuju bolje rezultate – međutim kada se postavi zadatak koji nije jednostavna varijacija prije naučenih pravila i problema (matematičko rezoniranje) javljaju se konzistentne spolne razlike u korist muškaraca; na zadacima računanja žene su bolje. Prednost muškaraca raste s rastom složenosti problemskih zadataka – muškarci se u značajno većem broju javljaju u gornjem dijelu distribucije gdje je omjer čak 13:1, prema podacima Kimure (2002.).
3. *Verbalne sposobnosti*: iako je popularno mišljenje da su žene bolje u većini verbalnih zadataka, to nije u potpunosti točno. Naime, razlike se pokazuju primarno na testovima verbalnog pamćenja (dosjećanja materijala koji uključuje riječi) i verbalne fluentnosti, ali ne i na testovima rječnika ili verbalnog rezoniranja; najveći se efekt pokazuje upravo na testovima verbalnog pamćenja.
4. *Perceptivne sposobnosti*: žene u prosjeku postižu bolje rezultate na zadacima brzog povezivanja ili identifikacije određenih podražaja, što se naziva perceptivnom brzinom – međutim, razlike između muškaraca i žena su u prosjeku male (manje od 0.5)

5. *Motorne vještine*: prednost muškaraca u zadacima nalik pikadu – ta prednost muškaraca ne ovisi samo o njihovoj većoj snazi ili većoj sportskoj aktivnosti, već ovisi o točnoj koordinaciji prostornih ciljeva s pokretima ruku velike amplitude – dakle radi se o posebnim kognitivnim sposobnostima, a ne o pukoj tjelesnoj snazi. Žene su, s druge strane, bolje na zadacima koji zahtijevaju fine motoričke vještine (pokreti ruku male amplitude).

4.1. Retrospekcija muških kolega

Nerijetko se postavlja pitanje kako muški kolege reaguju u stvarnim, svakodnevnim uvjetima na ženu kolegu koja je jednaka ili bolja od njih u obavljanju postavljenih zadaća. Jednoj skupini marinaca u Sjevernoj Americi svojedobno su bila održana predavanja i postavljena su im pitanja o ženama u vojsci. Većinom su ih opisivali u stereotipima, osim jedne, za koju su tvrdili da je stvarno sjajna. Ali kako bi ta vojnkinja bila “jedna od njih”, morala se distancirati od ostalih žena u jedinici. Analiza vojnika angažiranih u operacijama na Kosovu dovela je do višemanje sličnih rezultata.

U vojnoj karijeri, u svakom slučaju, vidljiva je negacija ženstvenosti i ženskih atributa. To je snažna kultura u kojoj dominira “zakon grupe” (Kimura, 2002.). Tko ne bi želio zajedništvo u trenutku kad se suoči s ratnim opasnostima? Moguće je zaključiti da su žene u vojnoj službi zarobljene u “stereotipima”, ali postoji i pozitivna strana problema – pitanje u kolikoj mjeri žene transformiraju i samu tu hipermaskulinu kulturu? Odgovor na ovo pitanje je u današnje vrijeme još uvijek neizvjesne prirode.

5. ZAKLJUČAK

Muškarci i žene jesu različiti i od te činjenice nije potrebno stvarati predrasude i poduprijeti mogućnosti tvrdeći da nema razlika. Ipak, bitno je identificirati i respektirati spolne razlike i profesionalne obveze kako bi se razumjeli procesi razumijevanja i ponašanja, te kako bi se sveobuhvatni tretmani prilagodili muškarcima i ženama, te ih se individualiziralo na prihvatljiv način.

Sve je učestalija vojna praksa u zemljama NATO saveza da su žene gotovo ravnopravne s muškim kolegama u procesima donošenja odluka, vođenja strategija bitaka, te niz drugih za zemlju važnih procesa. Spol se ne bi trebao koristiti kao kriterij za selekciju, napredovanje, otpuštanje s posla, obrazovanje i sl. (diskriminacija), već se kao kriterij trebaju uzeti nečije osobine (odlike, prednosti, slabosti i dr.), jer individualne razlike nadilaze spolne razlike, a važnost žene u vojnoj struci nadilazi njena egzistencija u navedenome u potpunosti.

6. LITERATURA

1. Enloe, C. (2000). *MANEUVERS: The International Politics of Militarizing Women's Lives*. Berkeley, CA: University of California Press.
2. Kimura, D. (2002). "Human sex differences in cognition: Fact, not predictament". *Sexualities, evolution and gender*. Simon Fraser University, BC, Canada.
3. Young, J. "Peasant Revolution in Ethiopia: The Tigray People's Liberation Front 1975–1991." (1997). Cambridge: Cambridge University Press.
4. Yuval-Davis, N. (1997). *Gender and Nation*. London: SAGE.